

סיכום – בראשית פרק כ"א

הולדת יצחק

בפרק י"ח גילינו כי ה' מבטיח לשרה ולאברהם ילד נוסף, שתלד שרה, למורת היותה עקרה, ובגיל הבלות. שנה לאחר מכן, בפרק כ"א, הבטחת ה' מתקיימת, ונולד יצחק – מדרש שם שמתייחס לאופי קבלת הבשורה על בן נוסף משרה – צחוק לועג וספקני. שמונה ימים לאחר לידת יצחק, אברהם מקיים את ברית המילה, וכך חונך את בנו החדש למשפחתו.

הקונפליקט בין שרה לבין הגר וישמעאל

לאחר לידת יצחק, שרה תופסת את ישמעאל, בן ה-16 "מצחק" – כלומר, לועג לבנה, יצחק, לכאורה לאור היותו בן להורים בגיל מבוגר ביותר. אירוע זה, והחשש מאובדן מרבית ירושתו של אברהם לישמעאל, מתוקף היותו הבן הבכור לאברהם (לפי החוק המקראי), מביאים את שרה להחליטה שיש לגרש את ישמעאל ואת הגר. שרה מביעה ניגוד חריף ביחס לישמעאל משהביעה בפרק ט"ז, שם אמרה "אולי אבנה ממנה (מהגר)" – שרה הסכימה שהגר תיכנס להריון מאברהם כדי שבנה, ישמעאל יהיה כמו לבנה שלה, אך ברגע שיצחק נולד, ושרה זוכה לבן ביולוגי אמיתי, אין לה עוד צורך בישמעאל.

גירוש הגר וישמעאל

בדומה לפרק ט"ז, שרה פונה ראשית לאברהם, ודורשת שיגרש את הגר ו"בן האמה" (ישמעאל), בשונה מפרק ט"ז, אברהם מביע חמלה וחוס כלפי ישמעאל, מנסה למנוע את גירושן, ואף מכנה אותן "בנו" – דבר המעיד על קרבתו אליו. בסופו של דבר, לאחר הוראת ה', מסכים אברהם לגירושם של הגר וישמעאל. הסכמת ה' נובעת מהעובדה שהוא פועל לפי תוכנית ברורה, שמכוונית את יצחק להיות היחיד שירש את הארץ.

מוסר לעומת חוק – מעשי שרה

בדומה לפעולותיה בפרק ט"ז, גם כאן פועלת שרה באופן לא מוסרי – בכפיות טובה, היא מחליטה לזרוק לכלבים את הגר וישמעאל ברגע שהשיגה בן משלה, ואף מכריחה את אברהם, שהתחבר ואהב את ישמעאל, להיפרד ממנו גם הוא. מבחינה חוקתית, ע"פ החוק המקראי, שקובע כי האדונית – האישה הראשית, רשאית לגזול מבן האמה – הצאצא של האישה המשנית, הפילגש, את הזכות לקבל מירשת האב. שרה פועלת בצורה חוקית, אך לא מוסרית כלל.

הגר וישמעאל במדבר

בדומה לפרק ט"ז, הגר, ובנה ישמעאל, מוצאים את עצמם בשנית מגורשים במדבר. לאחר מסע הליכה, מאבדת הגר את הדרך, וחוששת לשלומם של בנה, אותו היא מכנה בחיבה ובאימהות "ילד", שכן אינה מחזיקה שום מזון או מים. הגר חוששת שבנה ימות מצמא, ה' מתגלה בעזרת מלאך (שליח) להגר ומבשר לה שמישמעאל, בנה, יצא עם גדול. הבשורה מחזקת ומשמחת את הגר, והיא ממשיכה בדרכה עד שהיא מגלה באר מים, שם היא משקה ודואגת לבנה. כעבור זמן מה, ישמעאל נותר לבדו, אך תחת חסותו של ה' – מה שמוביל את ישמעאל לגדול לצייד עצמאי במדבר.

ניתוח פסוקים 1 עד 21

אנחנו זוכים בפסוקים אלו לחוות את ההתבגרות של כל הדמויות מפרק ט"ז עד לפרק זה. בפרק ט"ז, הגר מסתלקת למדבר גם היא, וזוכה גם שם להתגלות אלוהית, אך בפרק זה – הגר אינה לבדה, והיא עם בנה, שמובטח להפוך לעם גדול, דבר המעניק להגר סגירת מעגל בקשר לבנה. שרה, ממשיכה במעשיה הבלתי מוסריים, ונותנת העדפה וייחודיות לבנה הביולוגי, יצחק. אברהם מגלה התבגרות וקרבה – במקום להיות אדיש לגירוש הגר וישמעאל, כפי שהיה בפרק ט"ז, הוא מגלה חמלה, ואף מכנה את ישמעאל "בנו". סיפור זה מעיד על הפערים שנוצרו בין יצחק לבין ישמעאל – ועל המקור לסכסוך בין צאצאי יצחק, לצאצאי ישמעאל, שחיים חיי נדידה במדבר.

בקשת אבימלך

אבימלך, מלך גר, פונה לאברהם בבקשה לכרות עמו ברית נצחית. הוא מגיע עם פיו, שר צבאו, ומבקש להבטיח שאברהם לא ישקר לו שוב, תוך התייחסות לאירוע בפרק כ', שבו אברהם הציג את שרה כאחותו וגרם לסיבוך. אבימלך מכיר בכך שה' עם אברהם ומצליח את דרכיו, ולכן מבקש לחזק את הקשרים ביניהם באמצעות שבועה שתיתן תוקף לברית ותבסס אמון.

תגובת אברהם

אברהם נענה לבקשת אבימלך ונשבע לקיים את הברית ביניהם. עם זאת, הוא מנצל את ההזדמנות כדי להעלות תלונה על כך שעבדי אבימלך גזלו באר שחפר. תגובתו של אברהם מראה עמדה תקיפה ואסרטיביות, המבטאת את רצונו להבהיר את זכויותיו על הבאר ולהבטיח שמקרים כאלה לא יישנו.

כריתת הברית בין אברהם לאבימלך

לאחר שאבימלך מביע חוסר ידיעה בנוגע לגזילת הבאר ומתנצל, נכרתת הברית בטקס סמלי. אברהם מעניק לאבימלך שבע כבשות, מעשה שמסמל את הבעלות החוקית שלו על הבאר ומונע מחלוקות עתידיות. אברהם נוטע עץ בבאר שבע, כסמל לאחיזתו בארץ וכחיזוק לברית שנכרתה.

מהות הסיפור וההקשר לבאר שבע

הסיפור נושא משמעות אטיולוגית, שכן הוא מסביר את מקור השם "באר שבע" – הן על שם שבע הכבשות שניתנו לאבימלך והן על השבועה שנשבעו שני הצדדים. דמותו של אברהם בסיפור זה מצטיירת כאסרטיבית ובעלת עמוד שדרה, המשלבת יכולת למשא ומתן עם שמירה על זכויותיו. הסיפור מדגיש את איזון הכוחות בין אברהם כגר בארץ כנען ובין אבימלך כשליט מקומי, תוך ביסוס יחסי שכנות מוסדרים וזכויות חוקיות על מקורות מים חיוניים.